

Spor Sosyolojisinin Bir Bilim Olarak Değerlendirilmesi

Suat ANAR*

ÖZET

Bu makalede, günümüzün özelliği olan uzmanlaşma nedeniyle sosyolojinin bir alt dalı olarak ortaya çıkan ve geçmişi itibariyle oldukça yeni bir bilim olan spor sosyolojisi ele alınmaktadır. Özellikle, spor sosyolojisi ile sosyoloji arasındaki ilişkiler üzerinde durulmakta, sosyolojinin genel karakteristiklerinin spor sosyolojisinde nasıl yer aldığı incelenmekte ve spor sosyolojisinin günümüzdeki durumu değerlendirilmektedir.

SUMMARY

An Evaluation of Sport Sociology as a Science

In this article, sport sociology has been being looked into as a subdiscipline of general sociology and a very new science in the academic arena. Thus, the relationships between the sport sociology and general sociology has been evaluated from the perspectives of common characteristics. In addition to those, sport sociology's place in the scientific arena has been being reevaluated.

Spor sosyolojisi akademik arenada bilimsel açıdan gereken ilgiyi bulamadı ve prestij elde edemedi. Bunda, alanın sosyolog ve beden eğitimciler için popüler bir özellik taşınamamasının yanında beden eğitimcilerin dikkatini alanın oldukça geç çekebilmesidir. Ancak, 1970'li yıllarda sosyolojinin, eğitim sosyolojisi, adalet

* Doç. Dr.; Uludağ Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, Balıkesir.

sosyolojisi, tarım sosyolojisi vb. hızla alt alanlarının gelişimi spor sosyolojisi alanında da kendini göstermektedir. Bu nedenle, bu makalede spor sosyolojisinin durumu değerlendirilecektir.

1. Spor Sosyolojisi

Sosyoloji, insanın oluşturduğu sosyal gruplarla bu gruplardaki davranış, faaliyet ve adetleri; toplumun devamlılığı ve fonksiyonu için gerekli olan sosyal kurumları ve insanın bunlarla karşılıklı ilişkilerini yöneten ilkeleri, bilimsel olarak inceler¹. Kısaca, sosyoloji insanın oluşturduğu grupların yapı ve fonksiyonlarıyla, insanın davranışı arasındaki ilişkileri analiz etmeye çalışan bir bilimdir². Böylece, sosyoloji içinde yaşanan toplumu anlamaya çalışır³.

Sosyoloji, birey ve grup etkileşimini, sosyal grupların örgütlenme biçimlerini, bireysel davranışın gruptan etkilenişini ve bu durumlar arasındaki tüm ilişkilerin süreç ve örüntülerini inceleme konusu yapar⁴. Hatta sosyal etkileşimi ve ilişki biçimlerini etkilemesine rağmen, özellikle, insan davranışını etkileyen grup ve diğer faktörler üzerinde de yoğunlaşır. Sosyoloji, sosyal varlık olarak insanların sosyal davranışları ile sosyal örgütleri inceler.

Spor sosyolojisi ise sosyoloji alanında özel bir disiplin olarak; sosyolojinin elde ettiği bulgu, bilgi, teknik ve yöntemlerin sporsal süreç ve sistemlerdeki grup ilişkilerine uygulanmasıdır. Bu uygulamalardan spora yönelik bazı ilke ve yasalara varılır. Hatta, bazen sporun sosyolojik kökenli sorunları, çözümlenmek amacıyla bu bilgilere dayalı olarak analiz edilir.

Spor sosyolojisi, diğer sosyoloji dallarına göre oldukça yeni bir bilim dalıdır⁵. İçinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında; sporun sosyal niteliğinin anlaşılması, spor ve beden eğitimi hareketlerinin; özellikle işbirliği, sosyalleşme, karakter şekillendirme ve grup dayanışması gibi sosyolojik öneme haiz durumların; sosyoloji alanındaki gelişmelere katkısına da dikkatleri çekmiştir. Örneğin, Hetherington, Williams ve Nash bu konuda çeşitli çalışmalar yapmışlardır⁶. Öte yandan özellikle profesyonel çalışmalar nedeniyle, spor ile toplum arasındaki ilişkiler, beden eğitimi ve spor eğitimcilerinin de dikkatlerini çekmiştir.

- 1 Samuel Smith; "Introduction", S. VII, Alfred Mc Clung Lee, Principles of Sociology (New York: Crowell Comp., 1970), ss. VII-IX.
- 2 Suat Anar; Üniversite Öğrencilerinin Bazı Özellikleriyle Değerleri Üzerine Bir Araştırma. Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara, 1982, s. 2.
- 3 Enver Özkalp; Sosyolojiye Giriş Dersleri (Eskişehir Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1987), s. 3.
- 4 George A. Theodorson ve Achilles G. Theodorson; Modern Dictionary of Sociology (New York: Crowell Comp. 1970), s. 401.
- 5 John W. Loy Jr. ve GERAL S. Kenyon; Sport, Culture and Sociology (London: The Mac Millan Comp., 1969), SS. VI-VII. Keza A.S. Daniels "The Study of Sport as an Element of the Culture" International Review of Sport Sociology (1966), ss. 153-165.
- 6 H. Barnes ve O.M. Ruedi; The American Way of Life (New Jersey: Prentice Hall Inc, 1950), s. 741.

Sporun sosyal açıdan, sosyal davranışın yönlendirilmesi kadar, sporun anlaşılmasına da duyulan ilgi, psikologlardan antropologlara kadar, herkesi spor üzerinde araştırmalara yönlendirmiştir. Bu araştırmacılar bazılarını teorik bir çerçeveyi esas alarak, sporu gözlem yoluyla anlamaya çalışırken; diğer bir bölümü de, bu alanda deneysel araştırmalar yürütmüşlerdir. Bazen de çok az araştırmacı tarafından spor olgusunu açıklamak üzere, kavramlar takımı geliştirmek amacıyla, bu alandaki çabalar yoğunlaştırılmıştır. Bu türden çalışmalar yapanlar ise, tıpkı bilgi sosyolojisi alanında olduğu gibi, spor sosyolojisinin kavramlar takımını epistemolojik süzgeçten geçirmişler, bunların tutarlılıklarını saptamaya çalışmışlardır. Bütün güçlüklerle karşı, bu alanda yazar ve araştırmacıların "Oyun", "müsabaka" ve "spor" kavramları üzerinde durdukları anlaşılmaktadır⁷.

Bugün; oyunlar üzerinde araştırma yapan önemli düşünürler, bu alandaki ilk düşünürlerden, oyunu sosyal gerçekçilik açısından çok daha karmaşık bir biçimde ele almaktadırlar. Dün, araştırmacılar oyunun sosyal ve psikolojik cephelelerini birlikte ele alırken, bugün oyunun farklı cephelelerini farklı perspektiflerden ele almışlardır. Örneğin, günümüzde psikologlar, bireysel oyunlarla ilgilenirken, antropologlar ve sosyologlar da kolektif yani toplumsal oyunlarla ilgilenmektedirler. Goellner, Jones ve Salter'in⁸ bu konudaki çalışmaları konu açısından oldukça ilginçtir.

Gerçekten de ilk araştırmacılar "oyun" ve "müsabaka" alanlarında⁹ dikkatlerini yoğunlaştırarak bu konularda araştırma yapmışlardır. O günlerde, her ne kadar bahsedilen alanlarda araştırmalar yapılmışsa da, günümüzde "spor" üzerine yapılan araştırmalar hem nicel hem de nitelik açısından diğerlerinden daha fazladır.

Öte yandan "oyun" ve "müsabaka" alanlarının tarihi geçmişi yanında "spor" alanının oldukça yakın geçmişte ele alındığı bilinmektedir. Bu nedenle sporun bilime konu olması ve spor sosyolojisinin gelişimi bakımından, sporun geçmişine tarihi perspektiften kısaca bakmakta yarar vardır. Bu açıdan Veblen'in *Theory of Leisure Class* adlı yapıtında, sporun bir tür barbar kültüre dönüş biçiminde açıklandığı görülmektedir¹⁰. Veblen'e göre spor; ister çalışan, isterse soylu sınıf üyeleri tarafından yapılsın, ruhsal gelişmeyi engeller. Görüldüğü gibi 18. yüzyıl sonlarına doğru spor hakkında Veblen'in yargısı negatif ağırlık taşımaktadır. Ancak, 19. yüzyılın ikinci on yılından itibaren, toplumlardaki siyasal, endüstriyel, teknolojik, ekonomik ve bilimsel gelişmelerle birlikte, sporun hızlı bir biçimde,

7 Mahmut Tezcan; Boş Zamanların Değerlendirilmesi (Ankara: Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları 1982), ss. 61-69.

8 Charles C. Cowell; "The Contributions of Physical Activity to Social Development", *Research Quarterly*, 31 (May, 1960), ss. 286-306.

9 Sabri Özbaydar; *İnsan Davranışının Sınırları ve Spor Psikolojisi* (İstanbul: Serbest Matbaası, 1983), s. 30.

10 John Loy ve GERAL Keyyan, op.cit., s. 3.

akademik çalışma konusu haline geldiğine tanık olunmaktadır. Örneğin Patrick "Amerikan Futbolu'nun" psikolojisi üzerine bir kitap yayınlamış; W. Grah'ın *Summer Folkways* adlı yapıtında spora bir bölüm ayırarak, sporun ne denli örf, adet, gelenek v.b. unsurlarla yakından ilgili olduğunu analizleri ile göstermiştir. Yine, Steinitzer'in *Sport and Culture* ve G. Elleot Howar'ın "Social Psychology of Spectator" adlı makalelerinde, sporun bilimsel bir zemine oturtulma çabaları gözlenmektedir. Bunlara ek olarak Jan Huizinga'nın *Homoluden'i*; Roger Caillois'ın *Man, Play and Games*'i, Natan'ın *Sport and Society* ve Magnane'nin *Sociologie de Sport* adlı eserleri bilimsel çalışmalara açıklık getirmektedir¹¹.

Ancak, bu alandaki yapıtların içeriklerinde de vurgulandığı gibi, bu alanda çalışmaların çok azından oluşan bir grup, toplum ve spor ilişkilerinin analizini yapmaya çalışmaktadır. Diğerleri, sistematik açıdan spor sosyolojisi ile değil; konu açısından sporla ilgilenmektedir. Bunun yanında "boş zaman" üzerine çalışan bazı araştırmacılar da, "boş zamanların" değerlendirilmesi ile ilgilenirken, bunun toplumsal açıdan önemini saptamak amacıyla, belki de farkında olmaksızın Joffre Dumazedier'in *Toward a Society of Leisure* adlı yapıtında olduğu gibi, spor sosyolojisine dolaylı yönden katkıda bulunmuşlardır¹². Ayrıca, Larrabee ve Meyerson¹³, da bu türden çalışmalar yapmışlardır.

Kısaca, görülmektedir ki, spor sosyolojisi bütünleştirilmiş bir bilim dalı değildir.

2. Bilim Olarak Spor Sosyolojisi

Spor sosyolojisi alanında iki türlü yönelim vardır. Bu yönelimler arasında da birbirinden oldukça farklı yaklaşımlar görülmektedir. Kuşkusuz, bu yönelimler:

- a) Spor sosyolojisi alanının sınırlarının kesinlikle henüz çizilmemiş olması;
- b) Sporun sosyolojik olarak ele alınıp incelenmesinde karşılaşılan güçlükler ve henüz alanı kapsamlı bir biçimde ele alınıp araştırmalar yapılacak aşamaya varılmamış olması;
- c) Bu alandaki çalışmaların henüz geçmişinin dahi bir çeyrek asra dayandığı ve özellikle de son on yılda bu çalışmaların yoğunluk kazanması, olarak verilebilir.

Bu yüzden spor sosyolojisinin bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmesi bakımından, karşılaşılan sorunlardan biri de "beden ve spor" eğitimi ile uğraşanlarla, sosyologlar arasında çıkmıştır. Bu nedenle, spor sosyolojisi ile uğraşan alanlardan gelen elemanlar çok sınırlı grupsal gözlemlerle, spor ve toplum ilişkilerine pratik çözümler bulmak için çaba sarfetmişlerdir. Buna karşılık, sosyologlar

11 Ibid.

12 Joffre Dumazedier; *Toward A Society of Leisure* (New York: The Free Press, 1967), ss. 11-12.

13 E. Larrabee ve R. Meyersohn, *Mass Leisure* (Glencoe, Jel, The Free Press, 1967), s. 17.

ise, sosyolojide araştırma metodlarını esas alarak ve betimsel metodlara ağırlık vererek, spor olusunu ele almışlar, olgunun evrimini ve diğer sosyal olgularla ilişkilerini incelemiştir.

Spor sosyolojisinin gelişimini bu akımların ciddiyetle elmasına rağmen; bu akımların yine de amaçlarındaki farklılıklar nedeniyle, spor sosyolojisine farklı açıdan yaklaştıkları anlaşılmaktadır. Daniels'in ifade ettiği gibi bu durum¹⁴; toplumların kültürleri, deneyimleri ve anlayışlarıyla ilgili olmaktadır. Çünkü, pratik uygulamalarla teorik çalışmaların ağırlıkta olduğu iki sosyoloji akımı ortaya çıkmaktadır ki, bunlar da spor sosyolojisi alanında normatif ve normatif ağırlıklı olmayan yaklaşımlar olarak temsil edilmektedir. Şimdi bunların ne olduğunu kısaca görelim.

2.1. Normatif Ağırlıklı Spor Sosyolojisi

Bu ekole mensup sosyologlar daha ziyade, spor sosyolojisinin alması gereken şekil üzerinde durur. Sorunların ideal çözüm biçimlerini, saptanmış hedefler şeklinde belirler. Bu tür görüş iki grup spor sosyoloğu ekolü tarafından paylaşılmaktadır. Birinci grubu oluşturan İngiliz, Amerikalı ve diğer Batı Avrupa ülkelerine mensup spor sosyologları; spor ve beden eğitimi karakter biçimlendirme aracı olarak görürler. İkinci gruptakiler ise, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde ele alınan spor sosyolojisi akımıdır ki; kendi ideolojisinin tipik davranışlarını güçlendirmek ve toplumla bu açıdan kültürel bütünleşmeyi sağlayacak temel hedeflere yönelen ve ideolojik özden hareket eden spor sosyolojisi akımıdır¹⁵. Birinci grup "kendi haklılığını açıklamak üzere, sporun arzu edilen karaktere uygun davranışlar kazandırdığı noktasını vurgulayarak, toplumun; bu açıdan, bireyleri ahlaklı kılmak için, spor sosyolojisinden yararlanması gerektiğini" ancak bunun toplumun tüm kesimlerine yayılmadığını vurgular¹⁶. Örneğin, Daniels bu grubu temsil eden sosyologlarından. O, kültür içinde sporun rolünü analiz ederek, sporun toplumdaki rolü keşfedildiğinde, sporun etkililiği varlığını kanıtlayacaktır, der.

Buna ek olarak; Daniels, spor tam toplumsal sağlığı temin eder mi, toplumu sosyal marazlardan korur mu? gibi sorular sorarak, spor sosyoloji açıdan korur mu? gibi sorular sorarak, spor sosyolojisi açısından sporu; sosyal sapmaları engelleyecek bir denetim mekanizması biçiminde görmüştür. Böylece, spora toplumun kalite endekslerinden biri olarak bakmıştır. Bu nedenle, normatif ağırlıklı sosyolojiye kavramsal ve teorik çerçeve olarak Daniels'in "Sport as an Element of Culture" adlı makalesi temel olarak alınabilir. Aynı şekilde, ikinci grubu temsil eden Doğu Avrupa'daki yaklaşım da, kendi ideolojik amaçlarına ulaştırarak,

14 A. Daniels; "The Study of Sport as an Element of The Culture", *International Review of Sport Sociology*, 1 (Sept, 1966), 153-165.

15 John W. Loy ve Gerald Kenyon; "Frames of Reference" op.cit., s. 9.

16 Ibid., op.cit., s.9.

spor da dahil olmak üzere, çeşitli sosyal kurumlara normatif spor sosyolojisi açıdan şekil vermeye çalışmaktadır.

Aynı şekilde Polonya'lı Wohl, spor akımı ve modellerinin geliştirilmesinde, spor sosyolojisinin rolünü açıklar. Çağdaş yaşamın tüm sorunlarının sosyal yapılarının sporsal dört faktöre bağımlı olduğunu vurgulayan Wohl¹⁷, bunların da:

- a) Spor sosyolojisinde toplumsal bütünlüşmeyi sağlamak amacıyla başvurma gereksinimini;
- b) Ulusal ve uluslararası organizasyonları sosyolojik açıdan değerlendirme;
- c) Araştırma ve çalışmaların spor sosyolojisi etkileşimini arttırması ve
- d) Toplumsal açıdan spor sorunlarının değerlendirilmesi için spor sosyolojisi kurslarına talebin artması, fonksiyonları olduğuna işaret eder. Wohl, spor sosyolojisini bunun için geliştirmek istediklerini de vurgulamaktadır.

2.2. Normatif Ağırlıklı Olmayan Spor Sosyolojisi

Batı sosyolojisi geleneğinde; genel sosyolojinin gelişimine baktığımızda, sosyolojinin; olguları genel karakteristikleri içinde yakalamaları, olgunun meydana çıkışına neden olan, nedensellik ilkesinin ortaya konmasını gerektirir. Bu açıdan bakıldığında, özellikle, sosyoloji kökenli spor sosyologları, toplumla ilişkisi açısından spora objektif ve önyargıdan arınmış bir biçimde yaklaşmak gerektiğini vurgularlar. Bu ekolün mensupları sporun "a priori" olarak iyi veya kötü olmasının değerlendirilemeyeceğini, bu durumun toplumsal kültürle ilgili olması gerektiğine işaret ederler. Bu nedenle de sosyolojik açıdan sporun ele alınması ve analizlerin, bu noktadan yürütülmesi gerektiğini savunurlar.

Gerçekten de, sosyoloji açısından bakıldığında; Alex Inkeles'in *What is Sociology*¹⁸ adlı eserinde belirttiği; sosyolojinin içeriğini açıklayan unsurlardan yararlanarak, spor sosyolojisi modelleştirilebilir. Bu modele göre, Inkeles, sosyolojinin:

- a) Sosyolojik metodolojisi;
- b) Sosyal yaşamın temel üniteleri;
- c) Sosyal kurumlar, ve,
- d) Sosyal süreçlerden, oluştuğunu söyler.

Bu açıdan ele alındığında; ilkin, bu iki sosyoloji akımı da sosyoloji metodolojisinden yararlanmak zorundadır. İkinci olarak, fert, grup, zümre, topluluk, klüpler, takımlar vb. gibi sosyal ünitelerden oluşur. Üçüncü olarak yarışma, sosyalleşme, kültürel bütünlüşme, sosyal sapma, sosyal işbirliği vb. süreçlerin mik-

17 Ibid., s. 81.

18 Alex Inkeles; *What is Sociology* (New Jersey: Prantice-Hall, 1964), s. 12.

ro açıdan ele alınmasıdır. Kurum olarak da spor eğitim, aile ve ekonomi ile ilişkili olmak zorundadır.

Günümüzün tipik bir olgusu olan uzmanlaşma, kendini her bilim dalında alt-disiplinler şeklinde gösterir. Bu durum sosyolojinin alt alanlarını kapsar. Bu nedenle spor sosyolojisi de bir alt alan olarak ortaya çıkar. Nasıl ki, 1960'lı yıllardan sonra hem eğitim sosyolojisi hem de eğitimsel sosyolojisi bütünleşmiştir. O halde spor sosyolojisi içinde böyle bir durum söz konusu olamaz mı?

Normatif ağırlıklı ve normatif ağırlıklı olmayan spor sosyolojisinin arasında, bazı farklılıklar ve rahat ilişkileri engelleyen hususlar olmasına rağmen yine de her iki sosyoloji arasında, ortak alanların oldukça kapsamlı olduğunu Loy ve Kenyon "Frames of Reference" adlı makalesinde tartışılmaktadır.

"... Her iki yaklaşımın farklı amaçları olsa da; bu yaklaşımlar yine spor sosyolojisi alanındaki araştırmaların en son sosyal bilimlere ait bilgi, bulgu ve metodoloji ile en iyi yöntemlerin ve çok titiz çalışmaların yapılması gerektiği konusunda ortak inanca sahiptirler"¹⁹.

Deniels de, spor sosyolojisi alanında ses getirecek bilimsel araştırmaların yapılması gerektiğini vurgularken, bilimsel ciddiyet ve titizlik üzerinde durmaktadır. Wohl da yoğun bir araştırmada, çok geniş perspektiften spor ile toplum ilişkisine bakma, sabır ve mantıki yargılama aşamalarına dikkat edilmesi gerektiğine işaret ederek bu alanda çalışmalarını uyarılmaktadır.

Kısaca, tartışmalar ışığında sentez yapılırsa; spor sosyolojisinde her iki yaklaşımın temsilcileri, yaklaşımları birleştirebilmek için son derece istekli ve heyecanlıdır²⁰. Yönelimlerine bakılmaksızın her iki yaklaşım, spor sosyolojisi alanında müşterek projeler geliştirmekte, alana yön vermek üzere zaman zaman bir araya gelmektedirler.

Sonuç olarak, genel sosyoloji teorisi ile yakından ilgili olmak üzere; spor sosyolojisinde de pek çok araştırma konusu oluşturabileceği bilinmektedir. Bunun için de, spor sosyolojisinin sosyolojideki görüş ve araştırma yöntemlerinin bilgisi, olayları ve varolanı anlamak için ampirik araştırmaya dayanma ve spor politikasının belirlenme ve uygulamasına dikkati yoğunlaştırma gibi temel görüşlere itibar edilmesi gerekmektedir.

19 Loy ve Kenyon; op.cit., s. 11.

20 Ibid., s. 11.